

Iva Horová: Digitalizace a zpřístupnění kvalifikačních prací AMU

Osnova:

1. Úvod
2. Kvalifikační práce na AMU – výchozí stav
3. Použité postupy a technologie
4. Co řešení projektu přineslo
5. Návštěva webu AMU
6. Závěrem

1. Úvod

Ve svém příspěvku bych Vás ráda seznámila s projektem, který řešil zpřístupnění kvalifikačních prací AMU ve formě plných textů se zaměřením na problémové okruhy, které s sebou řešení takového úkolu přináší. Nakladatelství AMU začalo již dříve v rámci své webové prezentace zveřejňovat ve formě plných textů v tzv. Elektronické čítárně některé své vydavatelské počiny (skripta, faksimile). Tato aktivita byla výchozím impulsem pro vytvoření projektu, na nějž se podařilo získat dotaci v rámci grantu FR VŠ v roce 2002. Projekt byl zaměřen na archivaci a zpřístupnění (ale také ochranu a záchranu) primárních dokumentů a to výběrově a retrospektivně. Byl zároveň pokračováním v zahájené digitalizaci vybraných fondů AMU, neboť bezprostředně navazoval na projekt digitalizace vzácných zvukových nahrávek, zahájený o rok dříve. Při řešení obou úkolů bylo využito možností knihovnického systému Tinlib, jehož vlastností je mj. také možnost zpřístupnit pomocí webové aplikace přímo z katalogizačního záznamu jinde na internetu uložený textový, zvukový nebo obrazový záznam. Na řešení se podíleli pracovníci Nakladatelství, Počítačového centra a Knihovny AMU. Některé práce byly zadány dodavatelsky.

Projekt je třeba považovat za pilotní: jeho cílem bylo doplnit potřebné technické vybavení a stanovit a ověřit metody a postupy. V rámci jednoho roku ani přidělených finančních prostředků nebylo pochopitelně možné zpřístupnit v retrospektivě všechny práce, které by si to svou kvalitou zasloužily. Dotace posloužila k nastartování celého procesu. V budoucnu by na něj měla navázat systematická činnost. Kladným výsledkem projektu jsou také následné procesy: směřují k vypracování standardních závazných předpisů AMU, které budou řešit jednotné povinné formální náležitosti kvalifikačních prací a mechanismy jejich uchovávání a zpřístupňování. V rámci řešení zpřístupňování záznamů v prostředí počítačových sítí byla také řešena otázka autorských práv.

2. Kvalifikační práce na AMU - výchozí stav

Využívání diplomových a habilitačních prací, ale i profesorských přednášek, se stává stále významnější součástí samostatného studia nastávajících profesionálních výkonných umělců. Součástí fondů knihovny AMU v Praze (resp. tří jejích fakultních knihovnických pracovišť) je mj. cca 4 500 diplomových prací absolventů školy shromažďovaných od roku 1952. Fond obsahuje některé unikátní tituly významných osobností české kultury (např. Jiří Bělohlávek, Miloš Forman, Václav Havel, Evald Schorm a jiní). Práce jsou mnohdy významné v daném oboru svou novostí pojetí předmětu zkoumání, v některých případech představují jediné sylaby či dokonce základní literaturu pro nově založené studijní obory nebo předměty. Tento fond má na umělecké škole svá specifika. Doprovodným materiálem textové části jsou často noty, nákresy, grafy, fotodokumentace, grafy apod. Asi v polovině případů pak teoretická tj. textová část práce netvoří hlavní kvalifikační výkon – jím je interpretace, dirigování, nová

skladba, dramaturgie, scénografické návrhy, herecký výkon, režie filmu apod. Postupně jsou i tyto umělecké výkony systematicky zaznamenávány na různé nosiče a budou v dohledné době nedílnou součástí kvalifikačních prací. Fakultní knihovny postupně zpracovávají k uvedeným fondům záznamy v elektronickém katalogu v systému Tinlib¹

Zájem o studium všech těchto prací se soustavně zvyšuje. Počet evidovaných výpůjček v roce 2000 vzrostl ve srovnání s předchozím rokem o 160 %. Jedná se o pozitivní trend, který zasluhuje podporu. Všechny uvedené práce jsou však půjčovány pouze prezenčně (tituly jsou nenahraditelné) a jejich studium je tedy fyzicky vázáno na prostory a provozní dobu fakultních knihoven. Příslušnou práci může studovat vždy jen jeden zájemce. Opakované a frekventované půjčování a studium tyto nenahraditelné dokumenty postupně a trvale stále více poškozují.

3. Použité postupy a technologie

Perspektivním a komplexním řešením problému tj. zajištění možnosti široké míry přístupu k primárním dokumentům a jejich fyzická ochrana je jejich převod do digitalizované podoby, která umožňuje:

- trvalou archivaci děl
- uchránění původních nosičů před fyzickým znehodnocením
- zlepšení služeb uživatelům

Cílem projektu proto bylo vybrat (plánováno bylo cca 20 titulů) nejhodnotnější tituly, převést je do digitální podoby a zpřístupnit formou plných textů v rámci stávajícího informačního systému na [www amu](http://www.amu.cz). Druhým cílem bylo pořídit trvalé archivní kopie jedinečných dokumentů. K dosažení těchto cílů bylo třeba:

- a) vytipovat vhodné tituly k digitalizaci
- b) pořídit potřebné chybějící technické vybavení
- c) provést přepisy, snímání, převedení dokumentů do distribučního formátu
- d) provést potřebné úpravy v elektronickém knihovním katalogu
- e) vyřešit graficky a logicky otázku přístupnosti textů z [www AMU](http://www.amu.cz) a provázanosti s katalogem knihovny
- f) řešit otázky autorských práv
- g) převést přepisy do počítačových souborů na server a zpřístupnit je v počítačové síti

Vlastní řešení probíhalo ve třech hlavních fázích:

- 1) analýza a výběr děl k digitalizaci
- 2) digitalizace a archivace
- 3) zpřístupnění digitalizovaných dokumentů

1) Výběr titulů k digitalizaci

V této souvislosti bylo třeba zvážit následující okolnosti:

- skutečnou fyzickou dostupnost primárních dokumentů

---

¹ Prozatím se však jedná převážně o ty v tradiční textové podobě. Zpracování pokrývá na dvou fakultách postupně i retro. Mají však spíše charakter prvotní evidence. V knihovně DAMU jsou nyní po povodni, která fond zničila, jediným zdrojem informací. Na FAMU se bude fond teprve do knihovny předávat z kateder a systematicky zpracovávat.

- kvalitu a míru reprezentativnosti
- poměr zastoupení fakult, oborů, kateder
- stav primárních dokumentů z hlediska možností digitalizace

Ne všechny práce byly v době řešení projektu na místě tj. v knihovně. Budova FAMU se v této době rekonstruovala, práce byly deponovány v provizorním skladišti a nedostupné.

Tento pilotní projekt byl zaměřen na retrospektivní výběr s tím, že v budoucnu bude škola řešit otázku komplexního a systematického zpřístupňování nově obhájěných prací.

Návrhem titulů byli pověřeni vedoucí kateder, konečné rozhodnutí bylo otázkou jednání Ediční a Knihovní rady AMU.

2) Digitalizace

Zařízení Nakladatelství, kde probíhala podstatná část prací, bylo dokompletováno o 2 počítače, scanner a fotoaparát. Nakladatelství provedlo analýzu vybraných dokumentů z hlediska jejich fyzického stavu a určilo způsob digitalizace jednotlivých prací (scannování, fotografování, přepis). Počítačové centrum zajistilo rozšíření diskové kapacity distribučního serveru tak, aby na něj bylo možné umístit nové rozsáhlejší soubory a náležitě je zálohovat. Každá digitalizovaná práce byla doplněna o anotaci, která byla spolu s názvem přeložena do angličtiny. Následoval převod do prezentačního formátu *.pdf, vytváření fotogalerií .... Hotové soubory byly umístěny na distribuční server.

3) Zpřístupnění

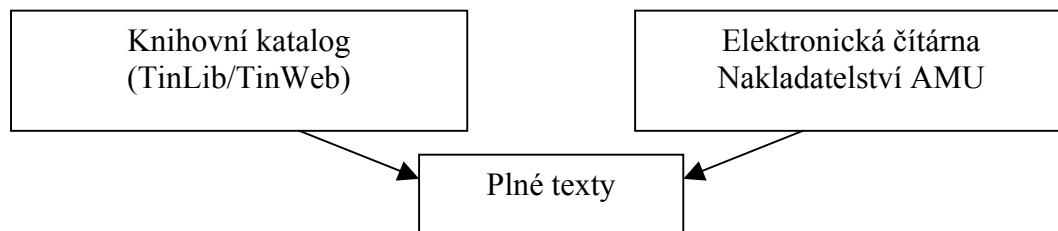
Součástí této etapy bylo:

- řešení celkové koncepce zpřístupnění
- úprava resp. vytvoření nové verze webových stránek
- doplnění katalogizačních záznamů knihovny
- řešení otázky autorských práv
- zabezpečení nežádoucí manipulace s texty ze strany uživatelů

Vlastní přístup k plným textům lze zajistit několika způsoby. Lze uvažovat o:

- vybudování přístupu z knihovního katalogu
- vytvoření dalšího vyhledávacího a třídícího systém přímo na webu
- kombinovat přístupy z obou stran

Na AMU byla preferována cesta vzájemného propojení všech stávajících prvků informačního systému a nevytváření dalšího nástroje, s nímž by se uživatel musel seznamovat. V praxi to znamená, že uživatelům se nabízí dvojí cesta: jednak z knihovního katalogu a jeho webové nadstavby, jednak přímo a jednoduše z www školy ze sekce Elektronické čítárny, kterou nadále buduje Nakladatelství.

Toto řešení předpokládá dva způsoby chování uživatelů: uživatel ví o zpřístupněném primárním dokumentu – pak přistupuje z webu, protože nepotřebuje zadávat žádná kritéria pro vyhledávání. Pokud naopak potřebuje vyhledávat, použije knihovní katalog a v něm najde zároveň také odkazy na plné texty.

V rámci zásadní přestavby webových stránek školy byla vytvořena také nová prezentace Nakladatelství s novou grafickou úpravou, jejíž součástí je zpřístupnění primárních dokumentů. Na stránce je v příslušném oddíle (členěno podle fakult a typu prací) abecední seznam prací podle autorů, obsah práce a linky, vedoucí k bibliografickému záznamu přímo do knihovního katalogu, k anotaci a k plnému textu.

Do knihovního katalogu byly doplněny chybějící záznamy, do stávajících doplněny anotace, anglické ekvivalenty tj. odkazové záznamy (název a anotace) a URL na příslušné plné texty.

S autory byly uzavřeny licenční smlouvy, v nichž je vyjádřen souhlas s rozsahem zveřejnění práce. U textů, kde nebyl získán souhlas autora zpřístupnit práci i mimo AMU, je technicky zablokován přístup na server a umožněn pouze ze strojů s IP adresami AMU.

Pro zabezpečení před nežádoucí manipulací s texty je používán formát PDF, který sice umožňuje čtení, eventuálně tisk dokumentů, je však již obtížnější dokument získat jako dále použitelný (zneužitelný) text.

4. Co řešení projektu přineslo

Přínos podobného projektu lze spatřovat v několika rovinách

Na straně služeb knihovny:

- Dochází k rozšíření a zkvalitnění nabídky elektronických publikací.
- Dochází k minimalizování časových ztrát uživatelů: uživatel se „obslouží“ sám, může studovat ihned po vyhledání příslušného titulu v elektronickém katalogu, nemusí žádat knihovníka o primární dokument, čekat na jeho expedici a po práci jej vracet.
- Zmenšují se časové ztráty a zefektivňuje se práce knihovníků: požadovaný primární dokument není třeba vyhledávat a expedovat ze skladiště a opět jej vracet na místo.
- Kapacita studijních míst se rozšiřuje tím, že je možné studovat plné texty i na všech počítačových stanicích.
- Přístup k digitalizovaným textům je umožněn i mimo prostory knihovny a mimo její provozní dobu: uživatel nemusí do knihovny vůbec jít.

Na úrovni školy, konkrétně na AMU:

- Propojení mezi katedrou (fakultou) a knihovnou umožňuje pedagogům přímo odkazovat na studijní materiály.
- Přístup k vybraným kvalifikačním pracím ke zajištění ze dvou úrovní informačního systému školy.
- Digitalizace přináší možnost vidět stav kvalifikačních prací v celkovém pohledu, nejen izolovaně z pozice jedné katedry, oboru.

Za velmi kladný výsledek je však třeba považovat také to, že nejen řešitelé projektu, ale zejména také vedení školy si v souvislosti s prezentací projektu uvědomilo nutnost existence a dodržování jednotného a závazného předpisu pro odevzdávání kvalifikačních prací a nutnost vytvoření mechanismů jejich „fungování“ v rámci školy. Tento předpis by měl postihovat nejen požadovanou jednotnou formální úpravu papírové verze práce a průvodních náležitostí, ale také formát elektronické podoby a dále pravidla pro uchovávání a zpřístupňování tak, aby v budoucnu mohly být kvalifikační práce bez velkých problémů a dodatečných úprav zpřístupňovány v počítačové síti.

5. „Návštěva“ webu AMU

Ukázky dosavadní práce na zpřístupňování kvalifikačních prací AMU si lze prohlédnout přímo na adrese http://www.amu.cz/?r_id=171. Setkáte se zde s různými typy textů a způsoby jejich prezentace. Příklady:

Sekce DAMU, Diplomové práce

Preininger, Michal: Prvky divadelnosti v lidovém zvykovém obřadu – plný text ve formě fotogalerie, původní text psaný na mechanickém psacím stroji. Práce má přílohu, v níž jsou zpřístupněny původní fotografie.

Němcová, Karolína: Práva výkonných umělců a smlouvy s nimi ... - text je přístupný pouze v síti AMU.

Němec, František: práce na roli ... - text ve formátu *.pdf.

Sekce HAMU, Diplomové práce

Janatová, Simona: Martha Graham a její taneční technika – původní práce ve formě hypertextové prezentace.

K plným textům se lze dostat také přes stránku Knihovny AMU na adrese <http://www.amu.cz/library/index.htm> - zde na hlavní stránce jsou linky pro vstup do katalogů.

6. Závěrem

Projekty digitalizování knihovních fondů patří k současným podporovaným trendům. Svědčí o tom mj. i tematický okruh FR VŠ, vypsáný právě v kategorii E tj. knihovny. Pokud se knihovna rozhodne pro tuto činnost, je třeba počítat s tím, že na splnění úkolu její vlastní síly s velkou pravděpodobností nebudou stačit. Převod klasických fondů do digitalizované podoby a zejména jejich následné efektivní zpřístupnění je do značné míry otázkou technickou a je zapotřebí za tímto účelem získat spolupracovníky, mající na starosti správu a provoz počítačových sítí a informačního systému dané instituce. Míra schopnosti a ochoty ke vzájemnému dialogu a schopnost tvůrčí spolupráce se přímo promítne do celkového výsledku. Na AMU se na řešení tohoto konkrétního úkolu podílela 3 celoškolská pracoviště.

Představený projekt je na AMU prvním krokem, mapujícím danou problematiku. Navazovat na něj v budoucnu musí především otázka řešení archivace ve „velkém“ a dále řešení popisu digitalizovaných dokumentů na úrovni metadatových prvků, které by umožnilo jejich širší přístupnost v Internetu.